

До питання про багатозначність терміну “рус”

*“Хто правильно витлумачить назву Русі,
той знайде ключ до розгадки першо-
початкової історії”*

(Олександр Брюкнер)

Однією з **актуальних проблем**, що має пряме відношення до усвідомлення специфіки руської національної філософії, є витлумачення **терміну “РУС”**, від якого походить етноназва руського народу.

Питання, хто такі руські і звідки почався їхній народ, має багатовікову історію, починаючи з “Повісті минулих літ” Нестора і закінчуючи сучасними науковими розвідками. В Росії цьому питанню завжди надавали державницької ваги. “Звернення до «витоків», – зауважує Т.В. Артем’єва, – не випадково знаходилося в центрі «вчених суперечок». Історики вважали, що саме ці «витоки» визначили специфіку соціально-політичного устрою держави” [1, 58]. Виходячи з цієї політичної настанови і вивчалася історія держави російської. Точніше, не так вивчалася, як творилася, адже в процесі такого “вивчення” перекручувалися історичні факти, видумувалися легенди тощо. Головним при цьому залишалося одне – доказати, що “Росія стала необмеженою монархією «природнім» чином, в результаті добровільної домовленості між народом і покликаними варязькими князями” [там же]. Проте, незважаючи на багатовікову історію вивчення питання походження Русі, до сьогоднішнього дня воно тлумачиться по-різному [див.: 2-6; 8-19; 22-28; 30-36; 38-43; 45-47]. Тому принципово не можна погодитися з авторами, які стверджують, що з цієї проблеми “сучасна історична наука дала відповідь практично на всі питання, що видавалися спірними” [11, 10].

Актуальність вказаної проблеми визначається не лише відсутністю у науковій літературі єдиної точки зору на її розв’язання, а й надзвичайно поширеними ідеологічними спекуляціями навколо неї. Ці спекуляції також мають багатовікову історію і детермінуються, перш за все, політичними мотивами, адже руська історіографічна наука завжди була і залишається понині заідеологізованою. “Щоб писати історію Росії, необхідно було перебороти деякі перепони, отримати «найвище» благословення або займати офіційний пост. Це вимагалося для отримання доступу до джерел, оскільки архіви і державні книгозбирання були закриті для приватних осіб. Історичні пошуки прирівнювалися до державної служби, адже історикам ставилось за обов’язок не лише систематизувати документи і послідовно викладати події, але й робити висновки, відповідні офіційним настановам” [1, 55–56], – підкреслює Т.В. Артем’єва. Тому, отримавши офіційну посаду державного історіографа, історик діставав дос-

туп до закритих архівних джерел, але водночас він втрачав можливість об'єктивно і неупереджено описувати історію розвитку руського народу. Традиція “дотримування настанов” існувала протягом століть і збереглася до сьогодення. За радянських часів руський історик М.М. Покровський сформулював її досить чітко: “історія – це політика обернена в минуле”. Отже, із зміною політики відповідно змінюється й руська історіографія. Як зауважує Т.В. Артем'єва: “аналіз історіографії показує, що російська Кліо неодноразово змінювала свій одяг, слідуючи черговій ідеологічній «моді»” [1, 178].

Сьогодні вітер перемін знову повертається на круги свої. Сьогоднішні пріоритети руського політичного істеблішменту чітко визначені – реінтеграція колишніх союзних республік в нову імперську державу. Саме вони й підштовхують науковців до чергового “сальто-мортале” у витлумаченні руської історії. Тож цілком зрозуміло, чому за останні роки в Росії та країнах СНД перевидається та видається ціла низка праць, в яких історики зазвичай упереджено витлумачують питання про походження українців, білорусів та росіян. “Перш за все, ми повинні чітко засвоїти незаперечний історичний факт: останнє тисячоліття людської історії рівнину від Карпат до Уралу, від Білого моря до Чорного займає Руський етнос, православний за релігією, слов'янський за мовою і міцно згуртований єдиною історичною пам'яттю та етнічною історією. Невблаганні факти засвідчують про те, що відмінність між трьома гілками руського народу (великоросами, малоросами і білорусами) за даними лінгвістики і антропології, менші, наприклад, аніж відмінності між німцями, котрі проживають в Баварії, та німцями, що проживають в Гамбурзі” [18, 17], – стверджує В.Е. Ларіонов. Можна навести десятки подібних висловлювань інших авторів, адже такі політично спекулятивні судження і сьогодні є панівними в руській історіографії. Вони, звичайно, мають свою передісторію. Ще Катерина II своїми коментарями до праці І.Г. Штриттера (1740–1801) “Історія Російської держави” засвідчує, що питання походження руських було не теоретичною, а ідеологічною, навіть політичною, проблемою. Вона писала: “1) сообразительно покажется всей России, аще примите толкование г. Стриттера о происхождении российского народа от Финнов;

2) самое отвращение и соблазн немалое доказательство, что происхождение разные;

3) хотя Россияне со Славяны разного происхождения конечно (розрядка моя. – М. Кітов), но отвращение не находится между ими;

4) г. Стриттер откуда уроженец? Конечно, он какую ни есть национальную систему имеет, к которой натягивает. Остерегайтесь от сего” [цит. за: 1, 47–48].

Звертаю увагу лише на один аспект: Катерина II знала, що слов'яни і руські – різного походження. Але водночас вона була глибоко переконана, що цих знань потрібно остерігатися. До тих, хто не “остерігався”, застосовувалися заходи, які імператриця сформулювала досить чітко і цинічно відверто: “1) закликати автора, куди слід, і побити його, 2) або грошима його вгамувати, щоб не писав, 3) або знищити, 4) або писати в захист” [цит. за: 39, 182]. Як

свідчить історія, в Росії до тих, хто посмів мати власну думку, дуже часто застосовувалися перераховані заходи і навіть більш єзуїтські. Зокрема, видатного руського мислителя П.Я. Чаадаєва сам імператор визнав божевільним і на цій основі заборонив писати йому філософські твори. Такою була духовна атмосфера в руській державі упродовж віків. Тому при розгляді історіографічних праць руських істориків, філософів потрібно завжди враховувати історичний контекст їх написання. Але цей контекст не повинен закривати очі на очевидні перекручення, які робили майже всі руські гуманітарії при витлумаченні руської історії. Ще більше сказане стосується сучасних авторів.

Отже, **актуальність** обраної теми визначається тим, що вона є надзвичайно важливою для з'ясування слов'янського історичного контексту в розвитку руської національної філософії. А так як окреслена проблема досить широка, то автор статті ставить за **мету** проаналізувати лише найбільш поширені у філософській та історичній літературі інтерпретації з окресленої проблеми.

Аналізуючи літературні пам'ятки Давньої Русі, історики звертають увагу на багатозначність терміну “рус”. Можна виділити такі значення цього терміну. Етнографічне: “рус” – плем'я. Соціальне: “рус” – стан. Географічне: “Русь” – територія, земля. Політичне: “Русь” – держава.

Розглянемо всі чотири тлумачення.

Русь як плем'я. На думку багатьох вчених, у літопису словом “рус” позначають одне з варязьких племен. При цьому посилаються на такі слова з “Повісті минулих літ”: *“У рік 6370 [862]. Вигнали [чудь, словени, кривичі і весь] варягів за море, і не дали їм данини, і стали самі в себе володіти. І не було в них правди, і встав рід на рід, і були усобиці в них, і воювати вони між собою почали. І сказали вони: «Пошукаємо самі собі князя, який би володів нами і рядив за угодою, по праву».*

Пішли вони за море до варягів, до русі. Бо так звали тих варягів – русь, як ото одні зветься свеями, а другі – норманами, англами, інші – готами, – отак і ці. Сказали русі чудь, словени, кривичі і весь: «Земля наша велика і щедра, а порядку в ній нема. Ідть-но княжити і володіти нами».

І вибралося троє братів із родами своїми, і з собою всю узяти русь. І прийшли вони спершу до словен, і поставили город Ладогу. І сів у Ладозі найстарший [брат] Рюрик, а другий, Синеус, – на Білім озері, а третій, Трувор, – в [городі] Ізборську. І од тих варягів дістала [свою] назву Руська земля” [20, 12].

При витлумаченні літописного тексту потрібно насамперед відповісти на два досить важливі питання: 1) яке плем'я при запрошенні русів відіграло головну роль?; 2) чи були руси племенем?

З першого питання у руській та українській історіографії панівною є безпідставна, на мій погляд, думка, що головну роль відіграло плем'я слов'ян. Досить дивним, але незаперечним фактом є довільне прочитання літописів багатьма вченими, як представниками норманської теорії, так і її критиками. Саме на довільному тлумаченні окремих положень літопису дуже часто і базується аргументація протилежних концепцій.

Головна ідея норманістів полягає в тому, що *слов'яни*, мовляв, запросили варягів князувати на своїх землях. При багатій уяві в цьому акті можна побачити натяк на державницьку неспроможність самих слов'ян. Тому так рішуче виступають проти цієї ідеї “руські патріоти”, вважаючи її ганебною і неправдивою. Але ніхто з “руських патріотів” чомусь не хоче бачити найголовнішого, а саме, що ця ідея є *принципово помилковою*, адже не *слов'яни* запросили варягів правити “за угодою, по праву”, а угро-фінни.

“Початок російської історії, – пише зокрема М.М. Карамзін – становить собою дивний і навіть небувалий в літописах випадок: слов'яни добровільно знищують своє стародавнє народне управління і вимагають госуударів від варягів, які були їх ворогами” [13, 64]. Це сталося, на думку М.М. Карамзіна, тому, що руські бояри, вигнавши варягів, котрі брали з них данину, не зуміли відродити стародавні закони і втягнули країну в міжусобні війни. Ці війни начебто й переконали слов'ян запросити варягів правити ними. При переказі слів літописця М.М. Карамзін робить біля десятка (!) принципівих перекручень, які докорінно змінюють текст “Повісті...”. Обмежений обсяг статті не дає змоги всі ці перекручення розібрати (такий розбір буде зроблений в іншій статті), тому я звертаю увагу лише на перекручення М.М. Карамзіним слів літописця про запрошення русів. Історик так передає слова Нестора: “*Нестор пише, що слов'яни новгородські, кривичі, весь і чудь відправили посольство за море, до варягів – русів, сказати їм: земля наша велика і багата, а порядку в ній нема – ідіть княжити і володіти нами*” [там же, 65]. М.М. Карамзін украй неточно передає слова Нестора, адже літописець пише: “сказали русі чудь, словени, кривичі і весь”. Подібну неточність зробить пізніше і М.С. Грушевський: “*На його думку, – передає він слова літописця, – Русь – це народ скандинавський (варязький); його привели в Новгород три брати конунги в кінці IX ст. на запрошення самих новгородців і їх сусідів, бо останні, звільнившись від влади варязьких дружин, які перед тим їх завоювали, не вміли встановити порядку у себе власними силами і в кінці кінців вирішили покликати собі правителів із варязьких вождів. Із Новгорода ці варязькі конунги оволоділи Дніпровським шляхом і самим Києвом і поклали початок кийвській князій династії*” [5, 41]. У словах М.С. Грушевського не менше перекручень слів літописця, аніж у М.М. Карамзіна. Зверну увагу також на те, що М.С. Грушевський на перше місце при запрошенні варягів чомусь ставить новгородців, а замість *весь* (як в літопису) пише про *мерю*: “*Новгородці, Кривичі, Меря і Чудь були підбиті Варягами й давали їм дань, потім спромogli ся їх прогнати “за море”, але не було між ними порядку, і вічні усобиці докучили їм так, що вони звернули ся до Варягів же й покликали до себе на князів і володарів*” [4, 382].

Неточно передає слова літописця й В.Й. Ключевський, який пише: “*Початкове літописне зведення вважає русь тим заморським варязьким племенем, із котрого вийшли покликані новгородцями (розрядка моя. – М. Кітов) і союзними з ними фінськими племенами князі*” [15, 130]. Новгородці ніяк не могли запросити русів, адже саме місто побудував Рюрик!

На превеликий жаль переліченими неточностями висвітлення історії русів не вичерпується. У той же час саме на таких перекрученнях вибудовується фундамент руської історіографії.

Аналіз грубих перекручень слів літописця істориками буде здійснений мною в іншій статті, а тому зараз зроблю лише одне зауваження: **роблячи посилання на “Повість минулих літ”, слід не перекручувати слова Нестора, а передавати їх буквально і точно.** Це елементарна вимога до історичного наукового аналізу. Можна висувати різні концепції походження руських, але слова літописця потрібно передавати точно.

Підсумовуючи сказане зроблю висновок: **головну роль при запрошенні русів відіграло плем'я чудь, а не плем'я слов'ян** [див.: 14].

Наступне питання: чи були руси племенем? Воно виникає не випадково, адже в скандинавських джерелах плем'я “русь” незафіксовано. Тому І.М. Болтін та В.М. Татищев шукають плем'я “рус” у Фінляндії; М.В. Ломоносов – у Пруссії; І.Ф. Еверс – у Хозарії; Ю.Х. Венелін, М.О. Максимович, П.С. Савельєв, С.О. Гедєонов, – у Прибалтиці (серед прибалтійських слов'ян); М.І. Костомаров – у Литві; М.С. Грушевський – серед наддніпрянців. Але ці пошуки не увінчалися успіхом. Тому потрібно змінити акценти пошуку. Для початку звернімо увагу на ідеї, які запропонував ієромонах Никон: *“Руські – це складний в етнічному відношенні консорціум, котрий включає готський, іранський, тюркський, слов'янський і скандинавський елементи”* [9, 47]. Не вдаючись у деталі його розмірковувань, із загальним ходом думки ієромонаха можна погодитися, адже початкове об'єднання варяго-русів в етнічному відношенні дійсно відповідає всім ознакам “консорції”. *“Консорція” – компліментарне об'єднання невеликої групи людей, пов'язаних, нерідко ефемерно, єдиною метою та історичною долею. До К. належать “гуртки”, політичні угруповання, секти, банди, артілі та інші об'єднання (як правило, добровільні, а не штучно створені). В етногенезі роль К. досить суттєва, адже з них виростають етнічні системи вищих рангів. Так, з перших К. християн виник згодом візантійський суперетнос, з К. на річці Тібр – Римська імперія, з групи Чингісхана – імперія монголів”* [44, 97].

Перш ніж та чи інша етнічна цілісність виникає, на історичній арені з'являється група пасіонаріїв, які згуртовують навколо себе групи однодумців – консорції. Особливо активний процес утворення консорції відбувається у фазі піднесення після пасіонарного поштовху. *“Однак у будь-які історичні періоди більшість К. розпадається ще за життя їхніх засновників або переходить у конвексії, і лише деякі виростають в етнічні системи високих рангів”* [там же].

Таким є сучасне наукове тлумачення консорції. Під це визначення повністю підпадає об'єднання варяго-русів. Проте не слід в усьому погоджуватися з аргументацією Никона. *“Не можна вважати русів чистими скандинавами ще й тому, – пише він, – що останні почали свої походи в кінці VIII ст., у той час як перші згадки про росів зустрічаються у Захарії Ритора, автора IV ст.”* [9, 48]. Цей аргумент Никона некоректний, адже Захарія говорить про росів, а не про русів [див.: 14].

Отже, немає жодних свідчень, що руські за походженням були племенем. Тому В.Й. Ключевський припускається неточності коли стверджує, що початкове літописне зведення вважає русь тим “заморським варязьким племенем”, із котрого вийшли закликані новгородцями і союзними з ними фінськими племенами князі [див.: 15, 130]. Звернемося до літопису. Літописець так передає думки представників родів чуді, словен, кривичів і весі : *«Пошукаємо самі собі князя, який би володів нами і рядив за угодою, по праву»* [20, 12]. Це і підштовхнуло їх йти “за море до варягів, до русі. Бо так звали тих варягів – русь, як ото одні зуться свеями, а другі – норманами, ангелами, інші – готами, отак і ці” [там же]. Але в цих словах не стверджується, що руси були племенем. Ця думка підтверджується наступними словами із літопису. *“І вибралося троє братів із родами своїми, і з собою всю узяли русь”* [там же]. Якби вибралося ціле плем’я, то недоречною була б вказівка на роди трьох братів, адже старший брат був би керівником не лише свого роду, а й племені. Слова ж *“з собою всю узяли русь”* чітко вказують на інородність русів за етнічним походженням стосовно трьох братів і їхніх родів. Можливо руси були вихідцями з шведських, готських племен тощо, а Рюрик за етнічним походженням був норвежцем. Ясна річ, що кожний сам по собі рус мав етнічні корені, адже був представником якогось племені, але як компліментарне добровільне об’єднання – руси племенем не були. Саме про таку етнічну спорідненість говорить літописець, описуючи похід Аскольда і Діра до Цесарограда: *“І було в нього два мужі, Аскольд і Дір, не його племені, а бояри. І відпросилися вони [в Рюрика піти] до Цесарограда з родом своїм, і рушили обидва по Дніпру”* [там же]. На перший погляд може здатися, що мова йде про плем’я русів. Насправді ж літописець підкреслює, що за етнічним походженням Аскольд і Дір були не з племені Рюрика. Отже, у ватазі Рюрика були представники багатьох родів з різних скандинавських племен. Всі вони називали себе русами (тими, “що живуть і пересуваються по воді”, тобто – “веслярами”). Зграєю розбишак сприймали їх і греки, коли вони під керівництвом Аскольда і Діра рушили на греків. Цесара Михайла сповістили, *“що русь іде на Цесароград”* [там же, 13]. Цей похід закінчився тим, що *“кораблі безбожної русі розметало, і до берега пригнало, і побило їх [так], що мало їх вибавилося з такої біди і до себе повернулося”* [там же]. Звертаю увагу лише на один нюанс: Аскольд і Дір були не з племені Рюрика, а літописець називає їх русами. Отже, термін “рус” використовується Нестором для позначення не племені, а добровільного компліментарного різношерстного за етнічними ознаками об’єднання, яке займалося грабунками і здирництвом. В етнічно-політичному відношенні це була консорція.

Походження русів із консорції одночасно підтверджує й версію про походження терміну “рус” від способу пересування та життя компліментарного клану (консорції), що харчувався розбоєм і грабунками.

Тому найбільш переконливою є точка зору, згідно якої слово “рус” означає образ життя різних за етнічним походженням (але вихідців з угро-фінських, варязьких племен) груп людей, що промишляли військовим грабунком та здирницькою діяльністю. Найбільш точно, на мій погляд, зміст терміну “рус” пере-

дає переклад з естонської: *“ті що живуть і пересуваються по воді”*. Зокрема К.М. Тищенко переконливо доводить, що слово “рус” фінського походження і перекладається як “веслярі”. *“Навіть опоненти норманістів змушені визнати, що “Русь” – слово походження північного, скандинавського, означає “веслярі” (див. про це ще у О. Партицького”* [43], – стверджує він.

Друге значення слова “рус” – соціальне. Під “руссю” розуміють соціальний стан. Таке значення знаходимо у візантійських джерелах, зокрема у К. Багрянородного. Описуючи полюддя (щорічний збір данини) він вказує на те, що в листопаді київський князь виходить з Києва з усією руссю. Цю русь (його військову дружину, котра супроводжує князя при збиранні данини) він не отожднює, а чітко виокремлює від слов’янського населення, тобто від племен полян, древлян, дреговичів, сіверян, кривичів тощо. К. Багрянородний називає їх слов’янами, котрі платять данину русі. Якщо ми уважно прочитаємо “Повість минулих літ”, то дійдемо думки, що і літописець під руссю розуміє вихідців з різних етносів, котрі входили в дружину князя. Так, розповівши про віроломне вбивство Олегом Аскольда і Діра, літописець пише: *“І були в нього словени, і варяги, й інші, що прозвалися руссю”* [20, 13]. В договорі Олега з греками 912 р. також простежується ця думка.

Отже, під руссю греки розуміли князівсько-дружинних ратників, збирачів данини, незалежно від їх етнічного походження.

Третє значення слова “рус” – географічне. Під словом Русь, яке є похідним від “рус”, розуміли землю. Причому під Руською землею розуміли чітко визначену територію. На це звертає увагу багато істориків. Зокрема Б.О. Рибаків пише: *“Під власне Руссю в значно більш вузькому значенні слова розумілось історичне ядро Київської Русі: Середнє Подніпров’я і лісостепове Лівобережжя Дніпра приблизно до Курська”* [35, 9]. В географічне поняття “Руська земля”, котра протиставлялася Галичу, Суздалю, Смоленську, Новгороду включалися міста: Київ, Чернігів, Переяслав-Руський, Треполь, Корсунь-на-Росі, Богуслав-на-Росі, Стародуб, Трубчевськ, Глухів. Досить симптоматично, що так розуміли Руську землю у XII–XIII ст., періоді, коли окреслена територія ніяким чином не могла розглядатися як єдине політичне ціле. В цей час Мономаховичі ворогували з Чернігівськими Олеговичами, сіверські князі прагнули відділитися від Чернігова, а в Переяславі-Руському сиділи ставленики Володимиро-Суздальських князів. Отже, одностайне визначення Руської землі тільки в географічних рамках Середнього Подніпров’я (з лівими притоками Дніпра) повинне розглядатися не як відображення реальності XII ст., а як стійке нагадування про якийсь минулий історичний період, коли Київська Земля і лівобережна Сіверщина складала єдине ціле, і це ціле не включало в себе ні Древлян, ні Радимичів, ні Вятичів, сусідів Русі у вузькому значенні слова [див.: там же, 10], – підкреслює Б.О. Рибаків.

Про яку ж землю і про які події залишилися спогади в історичній пам’яті народу, котрий віками жив на цих землях, і яку не змогли знищити прийдешні з-за моря руські зайти? *“Якщо ми в своєму пошуку почнемо заглиблюватись у віки, котрі передували формуванню Київської Русі, то знайдемо пошукувані від-*

повідно області Русі з визначеним археологічним ареалом тільки у VI ст. н.е. І це не випадково, оскільки саме в середині VI ст. сирійський автор згадує «народ РОС (РУС)», котрий проживав десь північно-західніше приазовських амазонок, т.б. на Середньому Дніпрі» [там же], – зауважує Б.О. Рибаків. Порівняльний аналіз археологічних досліджень багатьох науковців і своїх власних знову й знову наводить Б.О. Рибаків до необхідності виділити чітко окреслений ареал розповсюдження певної цілісної культури, яка була автохтонною на цій території впродовж тисячоліть. «Археологічні матеріали VI–VII ст.ст. дають нам надзвичайно яскраву і чітко визначену культуру, ареал котрої на здивування досить точно співпадає з окресленою вище Руською землею» [там же], – підкреслює він. Але навіть серед чітко окресленої культурної ойкумени виділяється певний район, де культура досягла найвищого рівня розвитку. «Найбільш багатий середньодніпровський район і особливо його ділянка, прилегла до р. Рось. Тут, вочевидь, був центр того союзу племен, котрий об'єднав Середнє Подніпров'я з Лівобережжям, або, говорячи літописними термінами, «Полян, котрі нині зветься Руссю» і лівобережних Сіверян» [там же, 11], – пише Б.О. Рибаків. Цей роський центр зберігся протягом тисячоліть, незважаючи на утиски з боку кочових народів і подальшого розселення росів. Наприклад, розселення слов'ян на північ відбулося в період зарубинецької культури III ст. до н.е. – III ст. н.е. під тиском сарматів [див.: там же, 17]. «Зарубинецька культура майже всіма археологами і лінгвістами (Т. Лер-Славинський, Ф.П. Філін) визнається слов'янською. Спроба пов'язати її з балтійськими племенами виявилася неспроможною» [там же], – пише Б.О. Рибаків. На досить широкій археологічній карті зарубинецької культури, котру склав Е.В. Максимов [див.: 21], саме Середнє Подніпров'я різко виділяється кількістю пам'ятників і заселеністю. Він виділяє два центри поселень цієї культури: один навколо Києва, а другий біля Канева і р. Рось. Саме тут знаходяться Зарубинці, котрі дали назву всій культурі. У цьому районі знайдено найбільшу кількість привезених із Причорномор'я предметів розкоші [див.: 29, 36].

За межами Середнього Подніпров'я ця культура стає менш розвиненою. Проте пониження рівня розвитку культури має свої пояснення. «Зарубинецька культура, – підкреслює Б.О. Рибаків, – це вияв побуту простих людей, рядових членів племені, залишених без своєї племінної знаті, котра змогла відійти або в Крим, або у Фракію» [35, 21] під тиском сарматів. «Якщо племінна знать Середнього Подніпров'я (знайома нам за багатими курганами VI–IV ст.ст. до н.е. з речами скіфського стилю) могла силою зброї пробитися до Фракії, то простим людям придніпрових племен залишався один випробуваний засіб – відходити в ліси, недоступні набігам кочівників. І почалося проникнення праслов'ян на північ в лісову зону угору по Дніпру та його притокам, включаючи Прип'ять і Десну» [там же], – пише Б.О. Рибаків. Коли ж тиск прибулих сарматів зменшився (останні в I ст. н.е. інтенсивно стали просуватися на захід), то змінилися і відносини між ними і слов'янами. Стали укладатися не лише сарматсько-венедські шлюби, а й тимчасові сарматсько-венедські племінні союзи. «Очевидно, сармати в I–II ст.ст. н.е. перестали бути тією непереборною силою, від

котрої лісостепові землероби тікали в III–II ст.ст. до н.е. за Дунай у Фракію або в глухі ліси на Прип'яті, Десні і Верхньому Дніпрі” [там же, 22], – підкреслює Б.О. Рибаків. Поступово відроджується племінна знать і поновлюються зв'язки з європейськими народами. В кінці I на початку II ст. н.е. роська земля знову розквітає. Це період “троянових віків”.

Яке ж відношення мав римський імператор Троян (98–177 рр.) до “росів”, що згадки про нього закарбувалися навечно в пам'яті народу?

Троян силою зброї підкорив Дакію і тим самим наблизив кордони своєї імперії до роських земель. Це мало для слов'ян велике значення, адже значно виросла торгівля з Римом. “Велика імперія Трояна і постійні війни в Європі та Азії, – як підкреслює Б.О. Рибаків, – вимагали безперервного поповнення продовольчих запасів; середньодніпровський ринок хліба був важливим елементом в економічному балансі імперії. Високий рівень притоку срібла тримається в лісостепу декілька віків впритул до гунської навали” [там же, 23], до “трагічних часів Бусових”, тобто до кінця IV ст. н.е.

Окрім іншого, зверну увагу на дуже важливу, в розрізі загальної проблеми, деталь: не походи на Візантію, половців чи хозар (як це буде за часів панування руських на наддніпрянських землях), а мирна праця (торгівля з Римом) була запорукою розквіту роських земель. Ось чому в “Слові о полку Ігоревім” згадуються “Троянові віки”. Саме в цей мирний час розквітає культура наддніпрянців, про що, зокрема, засвідчують скарби срібних монет, знайдені в землях Полян і Росів. “Відомі два осередки таких скарбів: один в землі Полян і Русі (від Києва до Росі), котра була основою землі скотів, а другий у верхній течії Дністра, точно в тому районі, де О.М. Трубачов означив одне із накопичень архаїчних слов'янських гідронімів” [там же], – підкреслює Б.О. Рибаків.

Підводячи попередній підсумок тлумачення географічного значення терміну “Русь”, скажу: екскурс в передісторію Русі вимагає виявлення центрів змінюючих одна одну археологічних культур на території сучасних Росії, Білорусі та України. “Завдання це, – на думку Б.О. Рибаків, – дуже просте, оскільки для кожної епохи вимальовується **один і той же** район правобережжя Середнього Подніпров'я – від Києва до р. Росі (або до р. Тясмин).

Скіфський час VII–IV ст.ст. до н.е. – «київська археологічна група» від Києва до Тясмину.

Зарубинецька культура III ст. до н.е. – I ст. н.е. – згусток поселень від Києва до Росі.

Черняхівська культура II–IV ст.ст. н.е. – на карті спостерігається два великих згустки пам'ятників: один у басейні р. Рось, другий на Дністрі. Три менших згустки: 1) Середній Буг (Південний); 2) Коліно Дніпра біля Порогів (правий берег); 3) Між Дунаєм і Тірою.

Район Росі і трикутник, утворений Россю, Дніпром і лінією від верхів'я Росі до Києва, постійно в усі часи був головним, найбільш значимим і яскравим за культурою. Окрім того, археологічний матеріал дозволяє встановити спадкоємний зв'язок між культурами: пізньоскіфська культура «генетично» пов'язана з ранньозарубинецькою, а черняхівська культура в певних історичних

умовах виростає в південній половині зарубинецької із зарубинецьких форм. Після бурхливих подій великого розселення слов'ян у V–VI ст.ст. ми знову бачимо район Росі як головний культурний центр «Руської землі», пам'ять про рубезжі котрої дожила до XII ст.» [там же, 24–25].

Таким чином, сьгоднішній розвиток науки дає підставу стверджувати, що під географічним терміном “Руська земля” розумівся чітко окреслений ареал розселення слов'янського народу, котрий в VI ст. н.е. сирійський автор називає “РОС”.

Зверну увагу і на такий історичний факт: розвиток культури Середнього Подніпров'я (її занепад і зростання) чітко збігається із визначними віхами в історії розвитку Європи. Прихід сарматів приводить до її занепаду, а розквіт припадає на мирний період у розвитку Середнього Подніпров'я. Так сталося і при навалі гунів у IV–V ст. н.е., що привело до падіння Римської імперії та занепаду черняхівської культури наддніпров'я, котра “припинила своє існування у IV–V ст. н.е., виродившись у більш примітивні форми” [там же, 25].

Для усвідомлення не лише географічного, а й **“етнічного” змісту** слова “рус” важливе значення має витлумачення терміну “росомони”, котрий використовується давніми істориками у зв'язку з описом розселення готів. Цим терміном давні історики називають сусідній з готами народ. “В готському і аланському середовищі слово «росомони» (варіант «росомани») означало «люди рос», що дозволяє нам пригадати свідчення сирійського автора VI ст. про народ «РОС» дець на північно-захід від землі амазонок, локалізованих в Приазов'ї, на місці остроготів” [там же, 38], – підкреслює Б.О. Рибаків. Отже, “росомонами” готи називали людей роського походження. “Людина рос” – такий зміст терміну “росомани”.

Проживали росомани і на Подніпров'ї. “Тісний зв'язок басейну Росі з колином Дніпра, – підкреслює Б.О. Рибаків, – дозволяє вважати населення Луки також росами або русами... Росомони, володівши правобережною дніпровською лукою, повинні були в своїх інтересах підтримувати нормальні мирні відносини з готами і, можливо, якимось чином оплачувати цей мир... чи платили шляхові мита готам, що Йордан подав читачам як підкореність” [там же, 39]. Ця думка Б.О. Рибаків, на мій погляд, досить слушна. Саме про таку мобільність росів засвідчує їх багатотисячна історія, що і дозволило їм не розчинитися серед інших народів, а зберегти свою культуру, ментальність до сьгоднішнього дня.

Посилаючись на працю Б.О. Рибаків, подам дещо задовгі, але вкрай необхідні, підсумки щодо розвитку передісторії Русі:

“1. Ви-членування Середнього Подніпров'я (а більш точніше – місцевості по Дніпру і Росі) із всього лісостепового простору, як найбільш важливого, повнокровного регіону ми спостерігаємо уже в скотсько-скіфський час у VI–IV ст.ст. до н.е.

2. У сарматські часи, незважаючи на загальний занепад всіх праслав'янських земель, найбільша густина населення і повнокровність життя спостерігається все в тому ж кийсько-роському регіоні зарубинецької культури.

3. У римську епоху (II–IV ст.ст. н.е.) при загальному пожвавленні життя землеробних племен, яке відбилося і на дністровській ділянці (найближчій до Дакії), одним із важливих центрів слов'янської (антської) черняхівської культури залишається той же київсько-роський регіон, котрий простягнувся вниз по Дніпру лінією своїх поселень до дніпровської луки включно.

4. «Люди роси» – «росомани» Йордана – мешканці як київсько-роського регіону, так і заселеного звідси району дніпровської луки і Порогів.

5. На рубежі V–VI ст.ст. н.е. засновується фортеця Київ, котра стала ніби штабом почавшогося великого розселення слов'ян і завоювання Балканського півострова. Навколо Києва складається особлива археологічна культура, котра отримала назву «київського типу».

6. У VI–VII ст.ст. в Середньому Подніпров'ї складається могутній поляно-русько-сіверянський союз, котрий охоплює Середнє Подніпров'я і Лівобережжя Дніпра. Територія цього союзу надовго увійшла в пам'ять усіх східних слов'ян як «Руська Земля». Вона стала ядром Київської Русі.

В межах цього досить широкого союзу виділяється все той же стародавній регіон Київ-Русь з переважанням земель по річках Рось і Росава, з чим, очевидно, і потрібно пов'язувати ім'я народу” [там же, 39 – 40].

Як на мій погляд, обґрунтування Б.О. Рибаківа розселення народу “РОС” досить солідне і доказове. Виникає лише одне запитання: **чому народ, який впродовж тисячоліть зветься “рос”, пізніше починають називати, в тому числі і Б.О. Рибаківа, народом “рус”?** Відповіді в працях Б.О. Рибаківа на це питання, на жаль, немає. Але вона напрошується сама собою: термін “рус” замість терміну “рос” свідомо і цілеспрямовано насаджується руськими, котрі прийшли на наддніпрянські, роські землі. Близькість звучання слів “рус” і “рос” послаблює опір проникненню та приживленню цього терміну серед роського народу. Але він, по великому рахунку, так і не прижився навіть серед самих руських.

Проаналізуємо, які слова утворюються від основи “рус” у російській мові. В тлумачному словнику російської мови за редакцією Д.М. Ушакова знаходимо наступні слова з основою “рус”: *русак, русалиш, русалка, русалочий, русалочка, русальний, русачий, русачина, русачка, русачник, русачок, русеть (становиться русым), русин, русинский, русло, руслоочистительный, русобородый, русоволосый, русоголовый, русокосый, русокудрий, русопет, русопять, русс, руссизм, руссист, руссистский, руссификатор, руссификаторский, руссификаторство, руссификация, руссифицированный, руссифицировать, руссифицироваться, русская, русский, руссоизм, руссоист, руссофил, руссо-фильский, руссофильство, руссофоб, руссофобский, руссофобство, руст, рустика, рустованный, рустовать, рустовка, русый, Русь.* Слів, як бачимо, багато, але з основою “рус” лише шість, а всі інші похідні. Це – русак (сірий заєць), русий (колір волосся), русалка (міфічна істота), русло (річка), рус (русський), руст (архітектурний термін). З коренем же “рус” основних слів лише два – русий (колір волосся) та рус (русський). Як для етносу, то слів з самоназвою надзвичайно мало.

Відомо, що національний характер мови і її своєрідність найповніше виявляється в граматиці, а не в словниковому складі. *“На відміну від словникового складу, граMATика характеризується більшою непроникливістю для чужомовних впливів. Однак порушення граMATичної будови значно болючіше відбивається на мові, ніж проникнення в мову чужих слів”* [7, 19], – підкреслюють В. Іванишин і Я. Радевич. Стосовно ж політичного терміну “Русь” (держава), то він, окрім насильницького приживлення, прижився ще і тому, що українство знаходить дуже мелодійну і глибоко символічну самоназву – Україна. Саме цим словом потомки славних росів з XI – XII ст. стали позначати землі Наддніпрянщини.

Однією з назв роського народу була “анти”. Анти, як підкреслюють історики, це південно-східна група слов’янських племен, котра сформувалася в IV ст. В VI–VII ст.ст. поселення антив локалізується в межиріччі Дніпра і Дністра. Як засвідчують археологічні дані, саме в цьому районі простежується високий рівень концентрації слов’янських поселень. Їм притаманні досить характерні ознаки, а саме: поселення являли собою неукріплені селища, котрі розташовуються в долинах невеликих річок. Це свідчить про мирний, землеробський характер антив. Більшість учених ідентифікує їх з пеньківською культурою [див.: 37, 164–173; 31, 58–69]. *“Пеньківська (антська) культура була загальним субстратом, на основі котрого сформувалися культурно-територіальні групи пам’ятників VII–VIII ст.ст., котрі пов’язують з літописними полянами, сіверянами і уличами”* [36, 367], – підкреслюють В.М. Ричка і О.І. Гуржій. Отже, поляни є прямими спадкоємцями антив.

Завершу розгляд географічного значення слова “Русь” посиланням на вже багато разів цитовану працю Б.О. Рибаківа. *“В багатомітній історії слов’янства, – пише він, – настав момент, коли в результаті загального піднесення, котре виявлялося, певна річ, нерівномірно, намітилося певне історичне ядро, котре стійко трималося не лише в часи розквіту, але і в тяжкі періоди зовнішньої агресії (сармати, гуни) і викликаного нею занепаду. Таким ядром стало Середнє Подніпров’я, правий берег стародавнього Борисфена, передбачуване уявне «золоте царство» Царя-Сонця, котрого тлумач Геродот назвав по-перськи Колаксам, а руська епічна поезія закріпила це міфічне ім’я як епітет київських князів, назвавши останнього язичницького князя Русі «Красним Сонечком». Історичне ядро східного слов’янства впродовж півтори тисячі років аж до Київської Русі, визначається такими орієнтирами, як ріка Рось, Переяславлем Руським, Києвом на півночі і р. Тясмин на півдні. Це був найбільш квітучий центр лісостепових слов’янських племен, з історії якого й слід починати безперервну історію Русі. Ми не знаємо точно, коли з’явилася назва Русі, але вже для IV–VI ст.ст. н.е. ми маємо свідчення про людей-рос («росомонів») в сусідстві з приазовськими готами і про богатирський народ РОС, котрий жив на північному заході від Меотиди”* [35, 72].

Погоджуючись з досить обгрунтованою думкою Б.О. Рибаківа про богатирський народ “РОС”, що проживав впродовж тисячоліть на землях Подніпров’я, зроблю декілька, вкрай необхідних зауважень.

По-перше, “Красним Сонечком” називала Володимира не руська, а роська епічна поезія за повернення ним старих божеств праукраїнців, яке відбулося під час реформування пантеону дохристиянських божеств.

По-друге, некоректним видається використання автором у даному контексті словосполучення “Київська Русь”. Справа в тім, що сам термін “Київська Русь” виникає значно пізніше і використовується московитами як ідеологічне кліше для підтвердження ідеї про висхідну єдність трьох нібито слов’янських народів – руського, білоруського і українського. В даному контексті воно звучить не історично, необ’єктивно.

По-третє, спірною є думка про те, що ми точно не знаємо, коли з’явилася назва “Русь”. Як на мій погляд, руські науковці просто не хочуть знати, коли точно з’явилася назва “Русь”. Причини цього небажання – не стільки наукові, скільки ідеологічні. Уявимо собі на хвилину, що руські історики погоджуються з положенням: назва “Русь” з’явилася з приходом варягів (русів) на землі богатирського народу “РОС”. Але за такого підходу виникає багато запитань, при постановці котрих в руських (істориків, державних мужів і навіть простолюднів) виникає головне питання-проблема: чи є руські слов’янами?

По-четверте, науковий авторитет академіка Б.О. Рибаківа серед учених досить високий. А втім, опрацьовуючи його праці, в мене постійно виникала думка, що деякі висновки і уточнення, котрі явно випадають з логіки розвитку матеріалу дослідження, є редакторською правкою офіційного цензора. Історіографія в Росії, як уже підкреслювалося, завжди була політичною справою. Такою вона була, такою залишається і до сьогоднішнього дня. Дотримуючись чергової ідеологічної моди, “російська історія переписувалася не один раз. Герої ставали ворогами, перемоги тлумачилися як поразки, і навпаки” [1, 178], – підкреслює Т.В. Артем’єва.

По-п’яте, досить дивною видається назва “рус”, стосовно народу, який тисячоліттями проживав на території Середнього Подніпров’я, а всі інші народи називали його “рос”. Це здивування зникне саме собою, якщо визнати очевидне: назвали росів “русами” не самі роси, а руські заїди, вихідці з варягів.

Отже, географічна назва “Русь” з’явилася лише з приходом варягів (русів) на землі росів, або росоманів, як їх називали готи.

Четверте значення терміну “рус” – політичне. Похідним від цього терміну є слово “Русь” – держава. Саме в цьому тлумаченні термін “рус” прижився найбільше. Проте таке “приживлення” привело до того, що наукова проблема походження Русі стала вкрай заполітизованою, адже проукраїнські науковці “Русь” вважають українською державою, а проросійські – спільною колискою трьох слов’янських народів.

Які виникають при цьому теоретичні колізії – це тема окремого дослідження.

Література:

1. Артем’єва Т.В. Идея истории в России XVIII века. – “Философский век”. Альманах.: Вып. 4. – СПб., 1998. – 267 с.

2. Горський В.С. Історія української філософії. Навч. посібник. 4-те доповнене видання. К.: Наукова думка, 2001. – 276 с.
3. Горський В.С. Філософія в українській культурі: (методологія та історія). – Філософські нариси. – К., Центр практичної філософії, 2001. – 236 с.
4. Грушевський М.С. Історія України - Руси: В 11 т., 12 кн. / Редкол.: П.С. Сохань (голова) та ін. – К.: Наук. думка, 1991 – (Пам'ятки іст. думки України). Т.1. – 1991. – 736 с.
5. Грушевський М.С. Очерк истории украинского народа / Сост. и ист.-биогр. очерк Ф.П. Шевченко, В.А. Смолия; Примеч. В.М. Рычки, А.И. Гуржия. – 2-е изд. – К.: Лыбидь, 1991. – 400 с. («Памятники исторической мысли Украины»).
6. Гумилев Л.М. Древняя Русь и Великая степь. –М.: Мысль, 1992. –781 с.
7. Іванишин В.П., Радевич-Винницький Я.К. Мова і нація. Тези про місце і роль мови в національному відродженні України. Видання друге, доповнене. – Дрогобич. 1991. – 86 с.
8. Іванченко Раїса. Київська Русь: початки Української держави: Посібник історії. – К.: Всеукраїнське товариство “Просвіта”, 1995.
9. Ієромонах Никон. Век крещения // Вопросы истории. – 1990, № 10.
10. Іловайський Д.И. Начало Руси («Разыскания о начале Руси. Вместо введения в русскую историю») / Д.И. Іловайський. – М.: ООО «Издательство Астрель»: ООО «Издательство АСТ», 2003. – 629 с., [11]. (Историческая библиотека).
11. История России: Учебник / Под общ. ред. Ю.И. Казанцева, В.Г. Деева. – М.: ИНФРА-М, Новосибирск: Сибирское соглашение, 2001. – 472 с. (Серия «Высшее образование»).
12. Канигін Ю. Шлях аріїв. Україна в духовній історії людства. – К.: Вид-во “ Україна”. 1997. – 326 с.
13. Карамзин Н.М. Предания веков / Сост., вступ. ст. Г.П. Макогоненко; комм. Г.П. Макогоненко и М.В. Иванова; – Ил. В.В. Лукашова. – М.: Правда, 1988. – 768 с.
14. Кітов М.Г. Походження Рюрика і його філософія правління “за угодою, по праву” // Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності. Збірник наукових праць / Зб. наук. праць, випуск 10 / Відп. ред.: М.М. Бровко, О.Г. Шутов. – К.: Вид. Центр КНЛУ, 2003.
15. Ключевський В.О. Курс лекцій по источниковедению // В.О. Ключевський. Сочинения в восьми томах. – М.: Изд-во социально-экономической литературы. 1959, – Т.VI. – 516 с.
16. Ключевський В.О. Лекции по русской историографии // В.О. Ключевський. Там же. – Т.VIII. – 490 с.
17. Крисаченко В.С. Україна на сторінках та витяги з першоджерел, що засвідчують процес поширення християнства на теренах України від апостола Андрія до князя Володимира. – К.: Вид-во “Наукова думка”, 2000. – 486 с.
18. Ларионов В.Е. Расовые и генетические аспекты этнической истории русского народа // Расовый смысл Русской идеи. Выпуск 1 / Сборник статей. Издание второе исправленное. Серия «Библиотека расовой мысли». Предисловие Авдеева В.Б., Савельева А.Н. – М.: Белые альвы, 2000. – 496 с.
19. Лесной С. Откуда ты, Русь? – Ростов-на Дону: Донское слово, Квадрат, 1995. – 350 с.

20. Літопис руський / Пер. з давньорус. Л.Є. Махновця; Відп. ред. О.В. Мишанич. – К.: Дніпро, 1989. – XVI + 591 с.
21. Максимов Е.В. Зарубинецкая культура на территории Украины. – К., 1982.
22. Мироненко Микита. Думки про визволення України. – К.: Бібліотечка тижневика СЛОВО, 1994. – 176 с.
23. Млиновецький Роман. Нариси з стародавньої та давньої історії українського народу. “Українське Наукове Видавництво”, 1964. – 222 с.
24. Мюллер Л. Понять Россию: историко-культурные исследования. Пер. с нем. М.: Прогресс-Традиция, 2000. – 432 с.
25. Наливайко Степан. Індія, половці й Київська Русь // Слово Просвіти, 9 листопада 2001.
26. Нидерле Л. Славянские древности / Пер. с чешск. Т. Ковалевой, М.Хазанова, ред. А.Л. Монгайта. – 2-е изд. – М.: Алетея, 2001. – 592 с.: ил. – (Славянские древности).
27. Орлов А.С., Георгиев В.А., Полунов А. Ю., Терещенко Ю.Я. Основы курса истории России: Учебн. Пособие. – М.: Простор, 1999. – 651 с.
28. Півторак Г.П. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов: Міфи і правда про трьох братів слов'янських зі “спільної колиски”. – К.: Академія, 2001.
29. Поболь Л.Д. Славянские древности Белоруссии. – Минск, 1974.
30. Покровский М.Н. Русская история: В 3 т. Т.1 / М.Н. Покровский. – СПб.: ООО «Издательство «Полигон», 2002. – 346 с. – (Историческая библиотека).
31. Приходнюк О.М. Анты и пеньковская культура // Древние славяне и Киевская Русь. – К., 1989. – С. 58–69.
32. Расовый смысл Русской идеи. Выпуск 1 / Сборник статей. Издание второе исправленное. Серия «Библиотека расовой мысли». Предисловие Авдеева В.Б., Савельева А.Н. – М.: Белые альвы, 2000. – 496 с.
33. Ребіндер Б. Влєсова книга: Життя та релігія слов'ян. – К.: мале підприємство “Фотовідеосервіс”, 1993. – 80 с.
34. Россия перед вторым пришествием. (Материалы к очерку Русской эсхатологии). Составитель Сергей Фомин. Издание второе, исправленное и дополненное. – М.: Изд-во «Родник», 1994. – 510 с.
35. Рыбаков Б.А. Язычество древней Руси. – М.: «Наука», 1988. – 784с.
36. Рычка В.М. и Гуржий А.И. Примечания // Грушевский М.С. Почерк истории украинского народа / Сост. и ист.-биограф. очерк Ф.П. Шевченко, В.А. Смолия. Примеч. В.М. Рычки, А.И. Гуржия. – 2-е изд. – К.: Лыбидь, 1991. – 400 с. («Памятники исторической мысли Украины»).
37. Седов В.В. Анты // Проблемы советской археологии.– М., 1978.– С.164–173;
38. Силенко Лев. Мага Віра (Рідна Українська Національна Віра). Святе письмо: Велике світло волі: Співвідношення віри, науки, філософії, історії. – К.: АТ «Обереги», 1998. – 1192 с.
39. Сомов В.А. Французская «Россика» эпохи Просвещения и русский читатель // Французская книга в России в XVIII в.– Л., 1986.
40. Стрийковський Матвій. Хроніка Польська, Литовська, Жмудська та всієї Русі // Пер. з пол. Романа Івасіва // Дзвін, 1990, № 1. – С.101–113.
41. Субтельний Орест. Україна. Історія. – К.: “Либідь”, 1993. – с.
42. Сюзюмов М.Я. К вопросу о происхождении слова Рѡс, Рѡсія, Россия // Россия перед вторым пришествием (Материалы к очерку Русской

- эсхатологии). Издание второе, исправленное и дополненное. Составитель Сергей Фомин // (Перепечатано: «Вестник древней истории», 1940.– № 2.)
43. Тищенко М.К. Науковий патріотизм, або чому наука складніша від міфотворчості? // Україна молода, 16 лютого 2002 р.
 44. Україна: етнонаціональна палітра суспільного розвитку: Слов.-довід. УВДУ при Президентові України: Відп. ред. Ю.І. Римаренко. – К.: Вид-во УАДУ, 1997.
 45. Толочко П.П. Древняя Русь: Очерки социально-политической истории. – К., 1987.
 46. Шамбаров В.Е. Русь: дорога из глубин тысячелетий. – М.: 2002.
 47. Штепа Павло. Московство: Видання третє. – Дрогобич: Видавнича

АНОТАЦІЯ

Кітов М.Г. До питання про багатозначність терміну “рус”

На основі аналізу літературних пам’яток древньої Русі, автор показує багатозначність терміну “рус”. Етнографічне: “русь” – плем’я. Соціальне: “русь” – стан. Географічне: “Русь” – територія, земля. Політичне: “Русь” – держава.

Ключові слова: культура, філософія, “руси”, “роси”, “росомани”, біблійний народ РОШ, консорція, держава.

АНОТАЦІЯ

Китов Н.Г. К вопросу о многозначности термина “рус”

На основании анализе памятков древней Руси автор показывает многозначность термина “рус”. Этнографическое: “русь” – племя. Социальное: “русь” – стан. Географическое: “Русь” – территория, земля. Политическое: “Русь” – держава.

Ключевые слова: культура, философия, “русы”, “росы”, “росоманы”, библиейный народ РОШ, консорция, держава.

SUMMARY

Kitov M.H. Concerning the Question of the Polysemy of the Term "Rus"

Based on the analysis of literary monuments of ancient Rus', the author shows multiple meanings of the term "Rus". Ethnographic: "Rus" - tribe. Social: "Rus" - status. Geographic: "Rus" - an area, land. Political: "Rus" - state.

Key words: culture, philosophy, "the Rus", "the Ros", "Rosomans" bible people Rhos, consortium, state.

Опубліковано: Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності. Збірник наукових праць /Зб. наук. праць, випуск 11/ Відп. ред.: М.М. Бровко, О.Г. Шутов. – К.: Віпол, 2003. – 330 с. – Бібліогр. в кінці розд. – С. 252–265. (1,1 д.а.).